

TARPTAUTINĖS SUTARTYS IR LIETUVOS VALSTYBĖ

Prof. dr. Saulius Katuoka

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Tarptautinės teisės ir
Europos Sąjungos teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 46 69
Elektroninis paštas skatuoka@ltu.lt

Pateikta 2002 m. spalio 11 d.

Parengta spausdinti 2002 m. gruodžio 9 d.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros vedėja profesorė dr. Toma Birmontienė ir šio fakulteto Tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės katedros docentas dr. Justinas Žilinskas

S a n t r a u k a

Tarptautinės sutartys šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje traktuojamos kaip pagrindiniai šios savarakiškos teisės sistemos šaltiniai. Ne tik pastebimai išaugo tarptautinių sutarčių skaičius, bet kai kurios tarptautinės sutartys kodifikavo tarptautinės teisės šakas: tarptautinę jūrų teisę, diplomatinę teisę, konsulinę teisę, tarptautinę sutarčių teisę ir kitas. Išaugo ir tarptautinių sutarčių, kurių šalimi tapo atgavusi nepriklausomybę Lietuvos Respublika, skaičius. Užsienio reikalų ministerijos tarptautinių sutarčių registro duomenimis, 1990 metais Lietuvos Respublika su kitomis valstybėmis pasirašė 11 tarptautinių sutarčių, 1991 – 25, 1992 – 84, 1993 – 87, 1994 – 74, 1995 – 77, 1996 – 67, 1997 – 57, 1998 – 53, 1999 – 56, 2000 – 40, 2001 – 53.

Tarptautinių sutarčių teisė, kaip tarptautinės teisės šaka, reglamentuoja įvairius su tarptautinėmis sutartimis susijusius klausimus: tarptautinių sutarčių sudarymo, tarptautinių sutarčių įsigaliojimo ir taikymo, sutarčių laikymosi, sutarčių aiškinimo, sutarčių pataisų, sutarčių negaliojimo, sutarčių registravimo, skelbimo ir kitus klausimus. Visi šie klausimai yra nagrinėjami tarptautinės teisės doktrinoje. Kiek mažiau yra išnagrinėtas konkrečių valstybių požiūris į tarptautinių sutarčių taikymo praktiką.

Ilgą laiką Lietuvos valstybėje buvo matyti įvairių tarptautinių sutarčių klausimų doktrinos spragos. Tiesa, per paskutinius penkerius metus pasirodė įvairaus lygio mokslinių darbų, iš kurių visų pirma reikėtų paminėti Eglės Radušytės 2001 metais apgintą socialinių mokslų daktaro disertaciją „Tarptautinės sutartys Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje“. Teritorinius tarptautinių sutarčių galiojimo aspektus Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje išnagrinėjo Andrius Nevera socialinių mokslų daktaro disertacijoje „Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai ir jų įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse“. Straipsnių tarptautinių sutarčių klausimais yra parengę prof. P. Kūris, prof. V. Vadapalas, prof. S. Katuoka, doc. D. Jočienė, dr. E. Radušytė. Tačiau tenka pažymėti, kad dar pasigendama darbų, kuriuose būtų detalai analizuojamas Lietuvos valstybės požiūris į tarptautines sutartis bei Lietuvos valstybės tarptautinių sutarčių taikymo praktiką, taip pat 1999 m. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo nuostatas. Šiame straipsnyje analizuosime kai kuriuos nenagrinėtus tarptautinių sutarčių sudarymo, tarptautinių sutarčių vietos Lietuvos teisinėje sistemoje ir kai kuriuos kitus su tarptautinėmis sutartimis susijusius aspektus.

Tarptautinių sutarčių teisėje vienas iš pradinių klausimų – tarptautinės sutarties sąvokos klausimas. Šis klausimas išnagrinėtas pateikiant plačią tarptautinių sutarčių sąvokos panoramą įvairiuose specialiuose tarptautinių sutarčių teisės mokslininkų darbuose.

Šiame straipsnyje norėtume aptarti tik vieną tarptautinės sutarties sąvokos aspektą. Iš dalies pritariame dr. E. Radušytės nuomonei, kad tarptautinės sutarties sąvoka egzistuoja Tarptautinės teisės doktrinoje, Tarptautinės teisės aktuose ir Lietuvos Respublikos įstatymuose [1, p. 14–35]. Pirmuoju aspektu aiškinant tarptautinę sutartį pastebima nuomonių įvairovė, atskleidžianti mokslininkų subjektyvią nuomonę į tarptautinės sutarties požymius.

Tuo tarpu apie tarptautinės sutarties sampratą, kurias įtvirtina tarptautinės teisės bei nacionalinės teisės aktai, galima kalbėti sąlygiškai. Mūsų nuomone, šiose savarankiškose ir skirtingose teisės sistemose tarptautinė sutartis turėtų būti suprantama vienodai. Ši teiginį formuluojame remdamiesi tarptautinės bei nacionalinės teisės derinimo teorija. Remdamiesi šia teorija mes teigiame, kad derinant prioritetas turėtų būti suteiktas tarptautinės teisės aktuose pateiktai tarptautinės sutarties sąvokai, o nacionalinės teisės normos šią sąvoką turi iš esmės tik atkartoti. Būtent tokiu keliu žengė Lietuvos valstybė 1999 metais priimdama Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymą. Šiame įstatyme pateikiama identiška tarptautinės sutarties sąvoka, kaip įtvirtinta 1969 metų Vienos konvencijoje „Dėl tarptautinių sutarčių teisės“. Ši konvencija Lietuvos Respublikoje įsigaliojo 1992 m. vasario 14 d. Tenka pažymėti, kad 1991 metų Lietuvos Respublikos įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ buvo pateikta skirtinga tarptautinės sutarties sąvoka nei ta, kurią įtvirtina tarptautiniai dokumentai. Dar kartą norime pabrėžti, kad tarptautinėje valstybių bendrijoje turi egzistuoti vienoda tarptautinės sutarties sąvoka. Tarptautinės teisės požiūriu, nacionalinio įstatymo nuostata traktuojama kaip paprastas faktas, – pažymi prof. V. Vadapalas [2, p. 49], – negalintis pakeisti tarptautinėje sutartyje įtvirtintų nuostatų.

Mūsų nuomone, reikėtų teigiamai vertinti 1999 m. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 3 ir 4 straipsnius, reglamentuojančius Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių sudarymo iniciatyvos teisę bei sprendimų dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių sudarymo tikslingumo priėmimą. Tenka pasakyti, kad 1991 metų Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatyme pasiūlymus dėl tarptautinių sutarčių teikė Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nuolatinės komisijos arba ministerijos, suderinusios su Vyriausybe.

Kalbant apie tarptautinių sutarčių sudarymo iniciatyvos teisę svarbu pažymėti, kad įstatymas tiksliai įvardija subjektus, turinčius sutarčių iniciatyvos teisę – tai Lietuvos Respublikos Prezidentas, ministras pirmininkas, užsienio reikalų ministras, Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba jos nustatyta tvarka – ministerijos. Kartu tenka pasakyti, kad įstatyme neatskleistas sutarčių iniciatyvos teisės turinys. Taigi kyla klausimas, ar iniciatyvos teisė apima tik naujai sudaromas sutartis, ar apima ir anksčiau sudarytas sutartis, prie kurių, pavyzdžiui, nori prisijungti Lietuvos Respublika. Ar iniciatyvos teisė apima ir galimas tarptautinių sutarčių išlygas? Pagaliau, ar iniciatyvos teisė apima tarptautinių sutarčių denonsavimo klausimus? Kadangi įstatymų leidėjas neatsako į šiuos klausimus, belieka tik spėlioti ir laukti Lietuvos Respublikos praktikos. Mūsų nuomone, racionalu tarptautinių sutarčių sudarymo iniciatyvos teisę taikyti plačiau, įtraukiant į šios teisės turinį ir mūsų iškeltus klausimus. Mes pritartume požiūriui, kad sutarčių sudarymo iniciatyvos teisė, taikant analogiją, gali būti traktuojama kaip įstatymų leidybos iniciatyvos teisė.

Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė – tai kompetentingų institucijų ar asmenų teisė siūlyti priimti, pakeisti ar pripažinti netekusiais juridinės galios teisės normų aktus [3, p. 5]. Suprantama, kad aiškinant tarptautinių sutarčių teisę ir įstatymų iniciatyvos teisę visiškos analogijos būti negali, būtina atsižvelgti į tarptautinės teisės, kaip tarptautinių santykių reguliatoriaus, specifiką. Pavyzdžiui, vargu, ar galimi vienašaliai valstybių veiksmai, kuriais siekiama pakeisti tarptautinės sutarties nuostatas be sutarties šalių sutikimo.

Sprendimus dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių sudarymo tikslingumo priima Lietuvos Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, arba jos pavedimu Užsienio reikalų ministerija. Galima surasti argumentų, kodėl pasirinkti šie subjektai. Abejonių kelia tik galinti susidaryti situacija, kai tas pats subjektas įgyvendina sutarčių iniciatyvos teisę ir priima sprendimą dėl sutarčių sudarymo tikslingumo. Mūsų nuomone, Tarptautinių sutarčių įstatymo 3 ir 4 straipsniai yra visų pirma tam tikri politiniai saugikliai, kurių tikslas – pasirinkti tokią tarptautinę sutartį, kuri atitiktų Lietuvos Respublikos interesus. Sprendžiant apie tarptautinių sutarčių sudarymo tikslingumą turi būti apsvarstyta, ar sutarties nuostatos atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją, Lietuvos užsienio politikos ir nacionalinio saugumo pagrindus ir tikslus, tarptautinės teisės principus ir normas – nurodoma Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 4 straipsnyje. Kaip matome, tarptautinės sutarties tikslingumo kriterijai yra įvairūs. Aišku, kad pirmiausia kyla klausimas dėl tarptautinės sutarties atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Su šiuo klausimu susijusias problemas detalai yra išnagrinėjęs dr.

Juozas Žilys, išskyręs išankstinę bei vėlesniąją tarptautinių sutarčių sudarymo kontroles [4, p. 166–167]. Šią kontrolę atlieka Lietuvos respublikos Konstitucinis Teismas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnyje numatyta, kad prašyti Konstitucinio Teismo išvados dėl tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai gali Seimas ir Respublikos Prezidentas. Kaip pažymi dr. Juozas Žilys, tarptautinių sutarčių konstitucingumo įvertinimo iniciatorių skaičius yra ribotas: Seimas ir Respublikos Prezidentas. Mes tik pažymėsime, kad Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių įstatyme numatyta, kad tarptautinių sutarčių tikslingumo klausimą per tarptautinės sutarties atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai sprendžia, be Prezidento, Vyriausybė arba jos pavedimu Užsienio reikalų ministerija. Turint omenyje, kad įstatyme, palyginti su Konstitucija, subjektų kiekis išplėstas, gali kilti Tarptautinių sutarčių įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai klausimas. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad taikant Tarptautinių sutarčių įstatymo 3 ir 4 straipsnio nuostatas Lietuvos Respublikos teisės aktai nekonkretizuoja, kaip tarp valstybės institucijų bei pareigūnų paskirstoma kompetencija sprendžiant sutarčių iniciatyvos ir tikslingumo klausimus.

Vienas iš esminių su tarptautinėmis sutartimis susijusių klausimų, kurį sprendžia kiekviena valstybė – tarptautinių sutarčių vaidmens valstybės teisinėje sistemoje klausimas. Lietuvos Respublikos teisės doktrinos atstovai atsakydami į šį klausimą paprastai remiasi Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalimi – Seimo ratifikuotos ir įsigaliojusios tarptautinės sutartys yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Šis Konstitucijos straipsnis yra išnagrinėtas dr. E. Radušytės, prof. V. Vadapalo, dr. J. Žilio darbuose. Šio straipsnio analizė pateikta ir 1995 m. spalio 17 d. Konstitucinio Teismo byloje Nr. 8/95 „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo“. Konstitucinio Teismo nutarime šiuo klausimu buvo pažymėta, kad pagal Konstituciją tik įstatymų leidėjas ratifikuodamas gali spręsti, kuris tarptautinės teisės aktas yra Lietuvos Respublikos teisinės sistemos sudedamoji dalis, turinti įstatymo galių. Seimas turi įstatymų leidybos teisę ir jokiai kitai valstybės valdžios institucijai įstatymų leidyba nėra skiriama. Taigi teiginys turi įstatymo galią ir taikomas Seimo ratifikuotoms sutartims. Be abejonės, galima sutikti su teisine ir logine Konstitucinio Teismo argumentacija, nusakančia Seimo ratifikuotų tarptautinių sutarčių teisinę galią Lietuvos respublikos teisinėje sistemoje.

Vienos tarptautinių sutarčių teisės konvencijos 11 straipsnyje nurodomi įvairūs sutikimo laikyti sutartį įpareigojančia išraiškos būdai. Valstybė savo sutikimą laikyti tarptautinę sutartį įpareigojančia gali išreikšti ją pasirašydama, pasikeisdama sutartį sudarančiais dokumentais, ją ratifikuodama, priimdama, patvirtindama, prisijungdama prie jos arba kitu sutartu būdu. Šio straipsnio teksto analizė leidžia teigti, kad egzistuoja įvairūs pripažinimo laikyti sutartį įpareigojančia būdai, ir antra, pripažinimo sutartį laikyti įpareigojančia būdų sąrašas nėra baigtinis. Lietuvos valstybės praktikoje gana dažnai taikomas prisijungimo prie tarptautinių sutarčių būdas. Pavyzdžiui, remiantis Lietuvos užsienio reikalų ministerijos tarptautinių sutarčių registro duomenimis, iki 2000 metų pabaigos Lietuva prisijungė prie 232 įvairių daugiašalių tarptautinių sutarčių.

Pabandydysime plačiau panagrinėti prisijungimo prie tarptautinės sutarties būdą. Vienos tarptautinių sutarčių konvencijos 15 straipsnis nurodo, kad valstybė išreiškia sutikimą laikyti sutartį įpareigojančia prie jos prisijungdama, kai:

- a) sutartyje nurodyta, kad valstybė tokį sutikimą gali išreikšti prisijungdama prie sutarties;
- b) yra kitu būdu užfiksuota, kad derybose dalyvaujančios valstybės susitarė, jog valstybė tokį sutikimą gali išreikšti prisijungdama prie sutarties;
- c) visos sutarties šalys vėliau susitarė, kad valstybė tokį sutikimą gali išreikšti prisijungdama prie sutarties.

Tenka pažymėti, kad Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas nenustato procedūrų, numatančių sutarties pripažinimo teisiškai reikšminga, taikymo būdų. Sprendimai, pavyzdžiui, prisijungti prie tarptautinės sutarties buvo, priimami Lietuvos Respublikos Vyriausybės potvarkiu arba Lietuvos Respublikos Seimui priimant įstatymą dėl prisijungimo prie tarptautinės sutarties. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Tarptautinių sutarčių įstatyme išvardijamos sutartys, kurios turi būti ratifikuojamos. Pavyzdžiui, nurodoma, kad turi būti rati-

fikuojamos daugiašalės arba ilgalaikės tarptautinės sutartys. Tačiau tenka pažymėti, kad prie daugumos tokio pobūdžio sutarčių buvo prisijungta. Paminėsiu tokias daugiašales universalias konvencijas: 1969 m. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės, 1961 m. Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių, 1963 m. Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių. Prie kai kurių konvencijų buvo prisijungta, jos įsigaliojo, o tada jos buvo ratifikuotos. Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Organizacijos Vaiko teisių konvencija, prie kurios buvo prisijungta Vyriausybės potvarkiu 1992 01 08 Nr. 11, įsigaliojo 1992 03 01. Ši konvencija buvo ratifikuota 1995 07 03.

Kai kurios tarptautinės sutartys numato, kad prie sutarties gali būti prisijungta arba sutartis gali būti ratifikuota. Mūsų nuomone, Lietuvos valstybei tikslinga ratifikuoti visas daugiašales tarptautines sutartis, kuriose numatyti alternatyvūs pripažinimo teisiškai reikšminga tarptautinės sutarties būdai – prisijungimas ir ratifikavimas. Ratifikuotomis tarptautinėmis sutartimis Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje pripažįstama įstatymo galia – o tai suteikia daugiau tikimybės, kad tokių sutarčių atžvilgiu bus įgyvendintas visuotinai pripažintas Tarptautinės teisės principas *pacta sunt servanta*.

Tais atvejais, kai prie tarptautinės sutarties prisijungiama Lietuvos Respublikos Seimo sprendimu, priimant įstatymą, tokia prisijungimo procedūra gali būti prilyginta tarptautinės sutarties ratifikavimo procedūrai – teigia dr. E. Radušytė [1, p. 68]. Mes pritariame šiai nuomonei, nes šiuo atveju išreiškiama įstatymų leidėjo valia.

Pateikti tarptautinių sutarčių pripažinimo teisiškai reikšmingomis pavyzdžiai rodo, kad būtina kruopščiai išstudijuoti pačią tarptautinę sutartį ir pasirinkti tinkamiausią Lietuvai tarptautinės sutarties pripažinimo būdą. Pasitaikantys dvigubi tarptautinių sutarčių pripažinimo atvejai rodo, kad atitinkamos institucijos neturėjo šiuo klausimu aiškios pozicijos, galbūt šių institucijų darbuotojams pritrūko tarptautinės teisės žinių.

Lietuvos tarptautinės teisės doktrinoje jau susiformavo nuomonė, kad būtina Konstitucijos lygiu išspręsti tarptautinių sutarčių ir nacionalinių įstatymų kolizijos problemą, prioritetą teikiant tarptautinėms sutartims. Tokią idėją yra iškėlę ir nagrinėję dr. E. Radušytė, dr. A. Nevera bei kiti mokslininkai. Jų pasiūlytos konstitucinės normos formuluotės labai panašios.

Dr. E. Radušytė siūlo tokio turinio konstitucinę normą: „Jeigu Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuota įsigaliojusi ir paskelbta tarptautinė sutartis nustato kitokias nuostatas negu Lietuvos Respublikos įstatymai ar kiti teisės aktai, tiek galiojantys šios sutarties sudarymo momentu, tiek įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos šios Lietuvos Respublikos sutarties nuostatos“ [1, p. 121].

Dr. A. Nevera siūlo tokią Konstitucinės normos formuluotę: „Visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos bei tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis ir turi pirmenybę prieš nacionalinius įstatymus bei sukuria teises ir pareigas visiems asmenims, esantiems Lietuvos teritorijoje“ [5, p. 17]. Autorius šią formuluotę grindžia atitinkamomis Rusijos Federacijos Konstitucijos, 1949 m. Vokietijos Konstitucijos nuostatomis.

Tenka pažymėti, kad dr. E. Radušytė siūlo konstitucinę normą formuluotę, kuri iš esmės panaši į Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalies formuluotę, nurodančią: „jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos“ [1, p. 170].

Autorės nuopelnas yra tas, kad ji siūlo šią nuostatą perkelti į Lietuvos Respublikos Konstituciją. Tačiau tenka pažymėti, kad toks įstatyminės nuostatos mechaninis perkėlimas į Konstituciją vargu, ar būtų tikslingas. Visų pirma Tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalies norma vertintina kaip kolizinė teisės norma¹. Remdamiesi norma galime išspręsti koliziją tarp tarptautinės sutarties ir nacionalinių įstatymų. Manytume, kad ši norma nesuteikia tarptautinėms sutartims prioriteto, o tik nurodo kolizijos sprendimo būdą. Prioriteto suteikimo tarptautinėms sutartims klausimas – tai ne eilinio įstatymo reguliavimo dalykas, tai jau,

¹ Kolizinė teisė – visuma teisės normų, nustatančių, koks norminis teisės aktas turi būti taikomas, kai tą pačią santykį reguliuoja kelios teisės normos [6, p. 103].

mūsų nuomone, Konstitucijos, kaip pagrindinio įstatymo, reguliavimo dalykas. Taigi tarptautinių sutarčių prioriteto klausimas gali būti sprendžiamas tik Konstitucijos lygiu. Dar 2000 metais vienoje iš konferencijų mes teigėme, kad būtų tikslinga, jeigu Konstitucija ratifikuotoms Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims suteiktų prioritetą prieš įstatymus [7, p. 45]. Tokią nuomonę yra pareiškę ir dr. K. Lapinskas [8, p. 64], ir prof. V. Vadapalas [9, p. 18].

Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas nagrinėdamas civilines bylas neretai taiko ir tarptautines sutartis. Tarptautinių sutarčių taikymas, kaip pažymima Aukščiausiojo Teismo Senato 1997 m. birželio 13 d. nutarime Nr. 5, grindžiamas tuo, kad „Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, taip pat konvencijos ir protokolai, prie kurių prisijungusi Lietuvos Respublika, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis ir taikomi tiesiogiai“. Senatas taip pat nurodo, kad remiantis Civilinio kodekso 1.13 straipsnio 1 dalimi bei Civilinio proceso kodekso 482 straipsniu, teigiančiu, kad „jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, konvencijomis ar protokolais nustatytos kitokios taisyklės negu tos, kurios išdėstytos Lietuvos Respublikos civiliniuose ar civilinio proceso įstatymuose, taikomos tarptautinių sutarčių taisyklės“ [10, p. 248–249]. Taigi galime teigti, kad minėtas normas Aukščiausiojo Teismo Senatas traktuoja kaip kolizines. Atkreiptinas dėmesys į kai kuriuos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos sprendimus, susijusius su tarptautinių sutarčių taikymu. Antai civilinėje byloje „Petronėlė Roževičienė v. Panevėžio miesto valdyba, Joana Misevičienė, Povilas Grigaliūnas, Vilhelmas Grigaliūnas, Albinas Imbrasas, Stasys Kropas“ Nr. 3K–3–384/99 buvo pažymėta, kad 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra sudedamoji Lietuvos teisės sistemos dalis, todėl teismai Lietuvos vidaus teisę turi aiškinti ir taikyti remdamiesi Konvencija, o esant vidaus teisės ir Konvencijos nuostatų kolizijai, suteikti prioritetą Konvencijos nuostatoms. Taigi teiginys suteikti prioritetą Konvencijai nėra, mūsų nuomone, remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktais, teisiškai teisingas. Toks teiginys galėtų būti vartojamas, jei prioritetą tarptautinėms sutartims suteiktų Lietuvos Respublikos Konstitucija. Mes pritartume tokiai Konstitucinės normos formulotei, kurioje fiksuojamas tarptautinės sutarties prioriteto nacionalinių įstatymų atžvilgiu momentas. Būtent šiuo keliu eina dauguma demokratinių valstybių, tokia yra tarptautinių teismų bei arbitražų praktika.

Manytume, kad formuluojant tokio pobūdžio Konstitucijos normas galėtų būti taip pat užpildyta spraga nusakant Lietuvos Respublikos Konstitucijos, kaip pagrindinio įstatymo, santykį su Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis.

Labai svarbus yra tarptautinių sutarčių vykdymo klausimas. Lietuvos tarptautinių sutarčių vykdymą privalo užtikrinti Vyriausybė kaip aukščiausia vykdomosios valdžios institucija. Būtent tokia įpareigojanti Vyriausybę formuluotė įtvirtina Tarptautinių sutarčių įstatymo 12 straipsnio 1 punkte.

Tarptautinių sutarčių vykdymas susijęs su įvairiomis valstybės institucijomis, taip pat ir teismine valdžia. Kadangi Lietuvos Respublikos teismai taiko tarptautines sutartis, tai jie, mūsų nuomone, taip pat užtikrina tarptautinių sutarčių vykdymą. Tenka pažymėti, kad kai kurios tarptautinės sutartys fiksuoja sutartinių nuostatų užtikrinimo mechanizmą. Pavyzdžiui, kada efektyvus yra Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos mechanizmas? Šio mechanizmo dėka Lietuvos Respublikos jurisdikcijoje esantiems asmenims suteikiama teisė pateikti peticijas prieš Lietuvos valstybę. Tenka konstatuoti, kad iki šios dienos dešimtyje bylų prieš Lietuvos valstybę laimėjo jos piliečiai. Šį faktą mes paminėjome todėl, kad analizuodami pralaimėtas bylas ir besitęsiančią situaciją pastebime, jog neatsiranda valstybės institucijų, kurios imtųsi iniciatyvos, siekdamos užtikrinti, kad ateityje tokių bylų apskritai nebūtų, ir kad tokio pobūdžio Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimų valstybės institucijos daugiau nekartų. Kadangi viena svarbiausių tarptautinės apsaugos mechanizmo institucijų yra Europos žmogaus teisių teismas, kuris veikia ribojamas Europos Tarybos, valstybės viduje turėtų būti taip pat specializuota institucija, kuri pagal savo kompetenciją visų pirma užtikrintų pralaimėtų bylų analizę bei imtųsi iniciatyvos ištaisyti susiklosčiusią padėtį. Be Teisingumo ministerijos, tai turėtų daryti, mūsų nuomone, ir Aukščiausiasis Teismas, aišku, neperžengdamas savo kompetencijos bei atliekamų funkcijų ribų.

Išvados ir pasiūlymai

1. Manytume, kad atskleidžiant tarptautinės sutarties sampratą galima remtis Tarptautinės teisės doktrina, Tarptautinės teisės aktais bei nacionaliniais įstatymais. Tarp nacionalinių įstatymų ir tarptautinės teisės aktų neturi būti neatitikimų apibūdinant tarptautinės sutarties sąvoką. Prioritetas turi būti suteikiamas Tarptautinės teisės aktuose įtvirtintai tarptautinės sutarties sampratai, taigi mes įsivaizduojame, kad dviejų teisės sistemų derinimo teorijos pagrindu tiek tarptautinėje sutarčių teisėje, tiek nacionalinėje teisėje turi egzistuoti vienoda tarptautinės sutarties samprata.

2. Teigiamai vertiname 1999 m. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 3 ir 4 straipsnius, reglamentuojančius tarptautinių sutarčių sudarymo iniciatyvos bei tarptautinių sutarčių tikslingumo klausimus.

3. Netikslinga, kada sutampa subjektai, sprendžiantys du skirtingus klausimus – sutarčių sudarymo iniciatyvos ir sutarčių tikslingumo. Sprendimas dėl sutarčių tikslingumo – tai politinis saugiklis, kuris, mūsų nuomone, negali būti sėkmingai išnaudojamas tam pačiam subjektui priimant sprendimus dėl sutarčių sudarymo ir sutarčių tikslingumo.

4. Pageidautina, kad įstatymų leidėjas likviduotų spragą ir apibrėžtų tarptautinių sutarčių sudarymo iniciatyvos teisę. Manytume, kad apibrėžiant šią teisę galima būtų taikyti analogiją, pasinaudojant įstatymo iniciatyvos teisės samprata. Aišku, kad ši samprata turi būti taikoma atsižvelgiant į tarptautinės teisės specifiką.

5. Kada tarptautinėje sutartyje yra numatyti įvairūs sutarčių pripažinimo teisiškai reikšmingomis būdai, būtina pasirinkti Lietuvos teisinei sistemai tinkamiausią būdą. Esant galimybei, toks būdas gali būti sutarties ratifikavimas. Remdamiesi Lietuvos teisės normų aktais galime teigti, jog Seimo ratifikuotos sutartys yra Lietuvos teisinės sistemos dalis ir turi įstatymo galią.

6. Tais atvejais, kai prie tarptautinės sutarties prisijungiama Seime priimant įstatymą, tokia tarptautinė sutartis gali būti traktuojama lygiai taip pat kaip ir ratifikuota sutartis.

7. Pritariame autorių nuomonei, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje būtų suformuluota norma, nustatanti tarptautinių sutarčių pirmenybę nacionalinių įstatymų atžvilgiu, taip pat svarstant Konstitucijos ir tarptautinių sutarčių klausimus.

LITERATŪRA

1. **Radušytė E.** Tarptautinės sutartys Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje: daktaro disertacija. – Vilnius, 2001.
2. **Vadapalas V.** Tarptautinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 1998.
3. **Katuoka S.** Valstybės ir teisės teorijos pagrindinės kategorijos. – Vilnius, 1997.
4. **Žilys J.** Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. – Vilnius, 2001.
5. **Nevera A.** Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai ir įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse: Daktaro disertacija. – Vilnius, 2002.
6. **Namų** advokatas. – Vilnius, 2002.
7. **Katuoka S.** Tarptautinė teisė Lietuvos teisinėje sistemoje (Stojimas į Europos Sąjungą ir Konstitucija). – Vilnius: Eugrimas, 2000.
8. **Lapinskas K.** Lietuvos Konstitucinė sistema ir stojimas į Europos Sąjungą (Stojimas į Europos Sąjungą ir Konstitucija). – Vilnius: Eugrimas, 2000.
9. **Vadapalas V., Jarukaitis V.** Tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje. – Vilnius: Eugrimas, 2000.
10. **Lietuvos** teismų praktika. Apžvalgos, konsultacijos, nutarimai, sprendimai (Civilinė teisė ir civilinis procesas) 1991–1999. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2000.

International Treaties and Lithuania

Prof. Dr. Saulius Katuoka

Law University of Lithuania

SUMMARY

The author of the article points out that the importance of international treaties has increased in the international community's life. The article overviews the dynamics of international treaties signed by the Republic of Lithuania during 1991-2001. According to the author, it would be expedient, basing on the theory of harmonisation of the national and international laws, to have a single international treaty concept both in the international and national laws.

The author gives a positive evaluation of Articles 3 and 4 of the Law on International Treaties of the Republic of Lithuania regulating issues of pragmatism of international treaties. These Articles are noted as representing political safeguards, which may not be efficiently used if decisions concerning pragmatism of international treaties are taken by a single entity. The author proposes to eliminate the loophole in the law by defining the right of initiative of international treaties basing on the conception of the right of initiative.

Naturally, this conception should be applied taking into account the specific character of the international law. The author proposes that in cases when an international treaty allows choosing alternative ways of recognising the treaty's relevance in law, the state of Lithuania should give priority to the process of treaty ratification. All this is based on the specifics of the Lithuanian legal system. The author is of the same opinion as the Lithuanian scientists on the new norm in the Constitution, which would solve questions of primacy of international treaties over the national laws as well as the relations of international treaties and the Constitution.

